

TWEEDE VOORDRACHT

Rotterdam, 9 maart 2012

Het is de derde keer dat we hier in Rotterdam bij elkaar komen voor een studieweekend met betrekking tot de categorieën van Aristoteles, Hegel en Steiner en ik zal vanavond proberen om min of meer een samenvattende voordracht te houden, die dan tegelijkertijd een inleidende voordracht zal zijn want het is met anthroposofische onderwerpen altijd zo dat wanneer je iets afsluit, je dan eigenlijk pas weer kan beginnen. Dus de afsluiting leidt altijd tot een nieuwe start.

Ik heb eens teruggekeken naar mijn eigen geschiedenis m.b.t. de categorieën en die begint zo in de loop van de tachtiger jaren, door het lezen van voordrachten van Rudolf Steiner uit 1924. Het gaat daarbij vooral om een voordracht over het in Aristoteles opkomen van herinneringen aan het samen met Alexander in een vorige incarnatie doorleven van de Mysteriën van Ephese. Vanuit die herinnering komt hij tot het vatten van de tien begripscategorieën, die hij dan als eerste deelt met zijn leerling Alexander, de latere Alexander de Grote. Rudolf Steiner beschrijft dit gebeuren kort, als lezer krijg je de indruk dat daar een groots mysterie wordt aangeduid. En dan ben je maar een lezer aan het eind van de twintigste eeuw. Hoe moet die indruk voor de toehoorders van de levende Rudolf Steiner, die deze voordracht hield, in werkelijkheid zijn geweest?

U weet, in de Kersttijd van 1923/1924 had Rudolf Steiner de Anthroposofische Gesellschaft gegrondvest en had hij tijdens de feestelijke opening van die Weihnachtstagung een grondsteen in de harten van de mensen gelegd. Wanneer je daar over denkt, iedere keer weer opnieuw over denkt, over voelt, over beleeft, dan is het zo dat je in de loop van de jaren een min of meer duidelijke indruk krijgt van wat er tijdens de Weihnachtstagung gebeurde, maar ook wat min of meer beoogd werd of wat gehoopt werd, dat eruit zou voortvloeien. Voor die tijd was Rudolf Steiner de leraar van de Antroposofische Vereniging. Hij was geen lid, laat staan voorzitter en leerde de anthroposofie aan de leden van de Anthroposofische Vereniging en de mensen daar buiten. Vanaf

de Weihnachtstagung krijgt dat een heel andere betekenis, want dan is Rudolf Steiner niet meer de leraar van buitenaf, maar wordt onderdeel van de vereniging en tevens voorzitter.

Mijn begrip voor de Weihnachtstagung werd in de loop van de jaren steeds helderder, omvattender. Rudolf Steiner sprak steeds over de 'Esoterische Zug', een esoterische impuls die in de Anthroposofische Vereniging kon instromen. We moeten ons daarbij niet voorstellen dat de Anthroposofische Vereniging een statutair geheel was, met daaronder een aantal mensen als leden, en dat dit geheel als een vat moest dienen, waarin Rudolf Steiner als het ware een kan spiritualiteit ingoot. Dat klinkt banaal, maar zo stelt men het zich toch vaak – onbewust – voor. Dan is het gevolg dat je je ook voorstelt: hier is een vereniging, daarin wordt een esoterische impuls gebracht, die wel door de mensen heen kan gaan, maar die toch iets anders is dan die mensen. Of anders gezegd, dat het iets is wat er min of meer onverbonden mee is, maar wel mee verbonden kan worden. Juist een heel belangrijk kenmerk van de anthroposofie komt hiermee tot uitdrukking, maar zo is het door de leden niet opgevat. We moeten ons voorstellen dat Rudolf Steiner niet de intentie had om een vereniging op te richten met statuten en een inschrijving in het handelsregister, waarin dan een esoterische impuls, de anthroposofische impuls werd gebracht. Er werd veeleer gehoopt, dat het zo zou zijn, dat het 'materiaal' in die vereniging, namelijk de leden, als het ware de vorm van de anthroposofie zouden aannemen. Dus niet dat ze zich zouden laten vullen met anthroposofie, maar dat ze de vorm van de anthroposofie zouden aannemen.

Iets dergelijks vind je bij Rudolf Steiner al terug in de tijd dat hij spreekt over zijn kunstopvatting. Het wordt heel duidelijk dat hij *niet* onder kunst verstaat dat een bepaalde idee in het materiaal tot verschijning komt. Hij ziet als kunst, dat het materiaal zo gevormd wordt dat het idee wordt, dat de geest zichtbaar wordt. En dat is een heel groot verschil. Je kunt dat niet vaak genoeg meditatief bedenken: Het verschil tussen de opvatting dat een organisme, dat uit materiaal bestaat, of dat nou leden zijn of één menselijk lichaam, een stuk marmer of de noten van muziek, een idee *draagt*, of dat het materiaal totaal 'verwandelt', *gemetamorfoseerd* wordt in die idee. Dat is een heel groot verschil. In die zin had de Anthroposofische Vereniging een kunstwerk kunnen worden, in de zin

dat dat 'materiaal' van leden, de anthroposofie zou hebben laten zien. En dan niet doordat ze het zeggen of doordat ze het uitbeelden maar doordat ze het echt steeds meer en meer zijn. Dat is dan het ene. Dat is de Weinachtstagung 1923/1924.

Een paar maanden later houdt Rudolf Steiner een voordracht, waarin hij spreekt over de betekenis van de categorieën, het is de voordracht van 22 april 1924. Eerst beschrijft hij de Mysteriën van Ephese en vervolgens de brand van de tempel van Ephese. Deze heeft plaatsgevonden op de dag dat Alexander de Grote geboren werd. Die brand heeft als het ware iets in de wereldether ingeschreven en je zou kunnen zeggen dat het een extract is van wat de Mysteriën van Ephese waren. Dat vertelt Rudolf Steiner en dan geeft hij een spreuk waarin tot uiting komt hoe de leerling in Ephese leerde beleven hoe de zich naar de aarde bewegende menselijke ziel zich als het ware voedt, de werkingen van het planetensysteem in zich opneemt om dan vervolgens met alle moed die zij heeft zich aan het aardeleven te wijden. Die spreuk spreekt Rudolf Steiner dan als volgt uit.

*Weltentsprossenes Wesen, du in Lichtgestalt,
Von der Sonne erkräftet in der Mondgewalt,*

*Dich beschenkt des Mars erschaffendes Klingen
Und Merkurs gliedbewegende Schwingen,*

*Dich erleuchtet Jupiters erstrahlende Weisheit
Und der Venus liebetragende Schönheit -
Daß Saturns weltenalte Geist-Innigkeit
Dich dem Raumessein und Zeitenwerden weihe!*

*Wereldontsproten wezen, gij in lichtgestalte,
Door de zon met kracht vervuld in de maanmacht,
U wordt geschonken het scheppende klinken van Mars,
En het ledematen bewegende van Mercurius,*

*U wordt verlicht met Jupiters stralende wijsheid
En met Venus' liefde dragende schoonheid -*

*Dat Saturnus' wereldoude Geest- innigheid
U wijden mag aan het ruimtezijn en het tijdenworden!*

Vervolgens zegt hij:

‘ Maar in deze herinnering, in deze historische herinnering aan iets ouds lag een zekere kracht, kracht om iets nieuws te scheppen. En van dat moment ging de kracht uit om iets nieuws te scheppen, maar het was een merkwaardig nieuw iets, waarop de mensheid maar weinig acht heeft geslagen. Want nu moet u eigenlijk eerst begrijpen, hoe dit scheppen van iets nieuws, dat uit het samenwerken van Alexander en Aristoteles voortkwam, nu naar zijn aard in elkaar zat.

Neemt u eens een beduidend dichtwerk, of een ander werk – u kunt de allermooiste werken nemen – neemt u voor mijn part een in het Duits vertaalde Bhagavad Gita, neemt u Goethes ‘Faust’, neemt u de Iphigenie of iets wat u hoog acht en denkt u aan de rijke, geweldige inhoud van laten we zeggen, Goethes ‘Faust’. En nu, waardoor wordt aan u, mijn lieve vrienden, deze rijke inhoud overgedragen? Nemen we aan dat u deze zo opneemt als de meeste mensen hem opnemen. U leest de ‘Faust’ op een keer in uw leven. Wat komt u op het fysieke plan tegemoet? Wat is er dan op het papier aanwezig? Niets anders staat op het papier dan combinaties van a b c d e f enzovoort. Alles waardoor u de grote, machtige inhoud van Faust duidelijk wordt zijn slechts combinaties van a b c d e f enzovoort. Wanneer u het alfabet kent, zo is er niets op het papier wat er staat, dat niet samenvalt met een van de zo’n twintig letters. Uit deze zo’n twintig letters is iets op het papier tevoorschijn getoverd wat voor u wanneer u immers lezen kunt, de gehele rijke inhoud van de ‘Faust’ oproept. En er staat u zelfs iets vrij. Er staat u vrij om het opzeggen van a b c d e f enzovoort vreselijk saai te vinden. Te zeggen, dat het immers het aller- aller abstractste is. En toch geeft dit aller- aller abstractste wanneer het juist gecombineerd wordt, de gehele Faust!

En nu ontstond, toen dit maan-wereldklinken er weer was waarin door Aristoteles en Alexander herkend werd wat het vuur van Ephese betekende, hoe dit vuur in de wereldtherverten datgene heeft uitgedragen, wat het geheim van Ephese was, toen gebeurde het dat in deze beiden de inspiratie ontstond om de wereldschrift te vestigen. Alleen wordt deze wereldschrift niet met a b c d e f gevestigd, maar zoals de boekschrift met letters, zo wordt de wereldschrift met ge-

dachten gevestigd. En zo ontstonden de letters van de wereldschrift.

Als ik ze voor u opschrijf zijn ze even abstract als a b c d e f:

Kwantiteit, dus hoeveelheid

Kwaliteit, eigenschap

Relatie

Ruimte

Tijd

Positie

Doen

Lijden

Hier hebt u een aantal begrippen. Leert u om met deze begrippen, die Aristoteles als eerste aan Alexander heeft uitgelegd, leert u met deze begrippen hetzelfde voltrekken wat u geleerd hebt met a b c d, dan leert u uit kwaliteit, kwantiteit, relatie, ruimte, tijd, positie, doen, lijden, lezen in de kosmos.’

Dat is een vergaande uitspraak en roept een raadsel op; je beleeft de vraag: wat zijn dan die categorieën en hoe zou je daarmee zo kunnen werken, zoals dat blijkbaar zou kunnen? In de loop van 25 jaar begeleidt mij die vraag. Niet continu, het is niet zo dat ik dagelijks met de categorieën van Aristoteles bezig ben. Het verloopt in bepaalde perioden. Ik ben uiteraard begonnen met dit boekje, de categorieënleer van Aristoteles in een Duitse vertaling. Ik ben geen filosoof van oorsprong, heb geen filosofie aan de universiteit gestudeerd. Het is niet zo eenvoudig te vatten, wat Aristoteles schrijft. Uiteraard is de taal wel duidelijk, die kun je best begrijpen. Maar het gaat eigenlijk over niets wat je in het alledaagse leven bezighoudt. Aristoteles gaat ver in de verschillende betrekkingen die worden gezocht. Dat moet je dan uit de taal halen en zien te begrijpen. Daar ben ik in eerste instantie toch wel een tijd mee bezig geweest. Wat heeft Aristoteles er eigenlijk zelf over gezegd. Is dat zo te gebruiken, is dat misschien hetzelfde als wat Rudolf Steiner bedoelt?

Ik vind dat intrigerend. Je kunt natuurlijk zeggen: Ach, daar geloof ik niks van. Dan is het natuurlijk klaar, dan is het ook niet meer interessant.